

Διερεύνηση των Χαρακτηριστικών Υποστήριξης της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στο Εκπαιδευτικό Υλικό του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

Elements for Supporting Distance Learning in the Educational Material of the Hellenic Open University

Δήμητρα. ΜΟΝΟΛΙΘΟΥ, Μαρία ΜΠΟΥΡΣΙΑΝΗ, Θανάσης ΚΑΡΑΛΗΣ

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης

και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

dimonolith@upnetatras.gr, maboursian@upnetatras.gr, karalis@upatras.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία διερευνώνται τα χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού υλικού του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί κατά τα πρώτα έτη λειτουργίας του. Με χρήση ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου, σε δείγμα εκατό τόμων εκπαιδευτικού υλικού (από δέκα διαφορετικά Προγράμματα Σπουδών), διερευνώνται ο βαθμός ένθεσης ειδικών στοιχείων για την υποστήριξη της εξ αποστάσεως μάθησης στο εκπαιδευτικό υλικό επιμέρους θεματικών ενοτήτων. Συγκεκριμένα, η επιχειρούμενη ανάλυση εστιάζει στη διερεύνηση των βασικών χαρακτηριστικών του εκπαιδευτικού υλικού στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και του βαθμού στον οποίο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι έχει συγκροτηθεί ένα «μοντέλο» ανάπτυξης υλικού, κατά τα πρώτα έτη λειτουργίας του θεσμού. Με βάση την ανάλυση των δεδομένων που παρουσιάζονται, διατυπώνεται το συμπέρασμα πως έχει διαμορφωθεί ένα μοντέλο ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, το οποίο ωστόσο δεν έχει αναπαραχθεί μηχανιστικά, αφού παρατηρούνται διαφορές ως προς το βαθμό ένθεσης συγκεκριμένων στοιχείων στο εκπαιδευτικό υλικό, επιμέρους θεματικών ενοτήτων.

ABSTRACT

In this paper we will present the elements and characteristics of educational / learning material at the Hellenic Open University, as these have been developed after the very first years of its operation. Based on a quantitative content analysis, in a sample of a hundred of volumes (from different courses and modules), we examine the extent in which specific elements that support distance learning are included in the educational material. Research findings led us to the conclusion that there exists a "model" for the development of educational material at the Hellenic Open University, although this model was not reproduced in a mechanistic way: more specifically, differences are observed regarding the extent of inclusion of specific elements in the educational material of various courses.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ίδρυση και λειτουργία του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ), πέραν όλων των άλλων καινοτομικών στοιχείων, όπως για παράδειγμα η εισαγωγή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ΕΞΑΕ) στο τριτοβάθμιο επίπεδο, η παροχή ευκαιριών για προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές σε διάφορες ομάδες του πληθυσμού της χώρας, η εισαγωγή του θεσμού του συμβούλου-καθηγητή, ανέδειξε και τη σημασία του εκπαιδευτικού υλικού για την υποστήριξη της συγκεκριμένης μορφής εκπαίδευσης. Από τις πρώτες φάσεις προετοιμασίας των προγραμμάτων σπουδών του ΕΑΠ αποδόθηκε ιδιαίτερη σημασία, τόσο στην παραγωγή ειδικού εκπαιδευτικού υλικού (στην πλειονότητα των περιπτώσεων από μηδενική βάση) όσο και στις προδιαγραφές ανάπτυξης και τα χαρακτηριστικά του. Συγκεκριμένα (Λουκουργιάτης, 2004):

- Με απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής συγκροτήθηκε το 1997 ειδική ομάδα στελεχών για την επίβλεψη και την επιστημονική διαχείριση της ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού 152 θεματικών ενότητων.
- Εκπονήθηκαν οδηγίες ανάπτυξης του εκπαιδευτικού υλικού, τις οποίες καλούνταν να υιοθετήσουν οι συγγραφείς των τόμων.
- Κατά την περίοδο 1997-2004 είχαν παραχθεί συνολικά 461 βιβλία από το ΕΑΠ, με βάση τις οδηγίες και προδιαγραφές που είχε αναπτύξει η ομάδα στελεχών (Ματραλής, Κόκκος & Λιοναράκης, 1997).
- Η παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού, συμβατού με τις προδιαγραφές που τέθηκαν, θεωρήθηκε ως *sine qua non* προϋπόθεση για την έναρξη λειτουργίας μιας θεματικής ενότητας.

Στην παρούσα εργασία εξετάζονται ορισμένες διαστάσεις της ανάπτυξης του εκπαιδευτικού υλικού στο ΕΑΠ: συγκεκριμένα διερευνώνται ο βαθμός ομοιομορφίας του εκπαιδευτικού υλικού και η ένταξη σε αυτό δομικών στοιχείων που διευκολύνουν και υποστηρίζουν την αποτελεσματική του λειτουργία.

2. ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΣΤΗΝ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το ζήτημα του ρόλου, της σημασίας και των χαρακτηριστικών του εκπαιδευτικού υλικού για την αποτελεσματική προσφορά των εκπαιδευτικών προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αποτελεί σχεδόν κοινό τόπο για τους ερευνητές του πεδίου, τόσο διεθνώς όσο και, ειδικότερα, στην Ελλάδα (ενδεικτικά: Race, 1995; Peters, 1998; Keegan, 2001; Μπάνου, 2001; Λιοναράκης, 2001; Holmberg, 2002). Σύμφωνα με τις προσεγγίσεις αυτές, το εκπαιδευτικό υλικό στην ΕΞΑΕ επιτελεί, πέραν των άλλων («συμβατικών») λειτουργιών, και εκείνη του δασκάλου, στην έκταση και το βαθμό που αυτό υπαγορεύεται από το μοντέλο εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, του κατά περίπτωση οργανισμού. Για το μοντέλο εκείνο που βασίζεται στο σύμβουλο-καθηγητή (*tutor model*), μοντέλο που έχει υιοθετηθεί από το ΕΑΠ, ο Peters (ο.π.: 25) αναφέρει ότι «το έντυπο εκπαιδευτικό υλικό θα πρέπει να θεωρείται ως το ισοδύναμο του μαθήματος..., ο σκοπός του εκπαιδευτικού υλικού δεν είναι να παρουσιαστεί το περιεχόμενο, αλλά να δοθεί στο σπουδαστή η εντύπωση του διαλόγου με ένα «φανταστικό» δάσκαλο: διατυπώνονται ερωτήσεις, δίνονται συμβουλές, εκφράζονται απόψεις και αναλύονται συσχετίσεις».

Έτσι, το εκπαιδευτικό υλικό αναπτύσσεται κατά τρόπο που προάγει το διάλογο και τη συζήτηση με το σπουδαστή. Όπως επισημαίνει ο Holmberg (ο.π.: 70): «η συζήτηση που μπορεί να προσομοιωθεί σε μια προπαρασκευασμένη, έντυπη συνήθως, ενότητα μαθημάτων φαίνεται να είναι αυτή που γίνεται, κυρίως, μεταξύ των δημιουργών του προγράμματος σπουδών

και του κάθε σπουδαστή ξεχωριστά. Οι πρώτοι σχηματίζουν την εικόνα των σπουδαστών που αναμένεται να σπουδάσουν το πρόγραμμα σπουδών τους και προσπαθούν να απευθυνθούν σε καθένα από αυτούς σαν ξεχωριστή προσωπικότητα». Κάτι τέτοιο, φυσικά, ενέχει τον κίνδυνο της υπερβολικής τυποποίησης του εκπαιδευτικού υλικού, αλλά και της ισοπεδωτικής λειτουργίας του, μια παράμετρος που έχει επισημανθεί ήδη από τις πρώτες φάσεις ανάπτυξης και του Βρετανικού Ανοικτού Πανεπιστημίου και η οποία εξακολουθεί να επισημαίνεται ακόμη και σήμερα (πρβλ: Peters, 1971; Keegan, 2001).

Στο ΕΑΠ, από την αρχική φάση λειτουργίας του, εκπονήθηκαν ειδικές οδηγίες για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού, οι οποίες και δόθηκαν στους συγγραφείς των τόμων. Κάτι τέτοιο κρίθηκε απαραίτητο λόγω του καινοτομικού χαρακτήρα του υλικού, αλλά και λόγω της απουσίας σχετικής παράδοσης στη χώρα μας. Όπως τονίζεται στην εισαγωγή αυτών των οδηγιών (Ματραλής, Κόκκος & Λιοναράκης, ο.π., 3): «το εκπαιδευτικό υλικό σχεδιάζεται με γνώμονα τη βασική αρχή ότι η μάθηση απαιτεί αλληλεπίδραση του μαθητή με το μαθησιακό υλικό και λαμβάνοντας υπ' όψιν το γεγονός ότι στην εκπαίδευση από απόσταση ο μαθητής θα βρεθεί πρακτικά μόνος του, αντιμέτωπος με το υλικό αυτό». Στον Οδηγό για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού παρατίθενται οι άξονες συγγραφής, τα στοιχεία εμπλουτισμού του συμβατικού κειμένου, καθώς επίσης και παραδείγματα χρήσης τους. Τέτοιου τύπου στοιχεία είναι για παράδειγμα (Μπάνου, ο.π.): η αναφορά του σκοπού και των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων, η ένθεση παράλληλων κειμένων και κειμένων αναφοράς, η τοποθέτηση σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου ειδικών ασκήσεων (δραστηριότητες, ασκήσεις αυτοαξιολόγησης), η σύνοψη, ο οδηγός μελέτης κ.ά.

Ο Λιοναράκης (ο.π.: 42), αξιοποιώντας και διευρύνοντας τυπολογίες που έχουν παρουσιαστεί στη διεθνή βιβλιογραφία (πρβλ. και: West, 1996), έχει προτείνει την ακόλουθη ορολογία αναφορικά με τα στοιχεία δόμησης του εκπαιδευτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση:

- i. Το *κείμενο*, το οποίο αποτελεί το βασικό κορμό του εκπαιδευτικού υλικού.
- ii. Τα *προκείμενα*, δηλαδή τα εισαγωγικά στοιχεία του εκπαιδευτικού υλικού, όπως για παράδειγμα: ο σκοπός, οι επιμέρους στόχοι, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, οι έννοιες-κλειδιά και οι εισαγωγικές παρατηρήσεις.
- iii. Τα *μετακείμενα*, που λειτουργούν συμπληρωματικά προς τα προκείμενα (συνόψεις κεφαλαίων, παραρτήματα, περιλήψεις, παραπομπές, οδηγοί περαιτέρω μελέτης, γλωσσάρια κ.ά.).
- iv. Τα *διακείμενα*, δηλαδή δραστηριότητες, ασκήσεις και γενικότερα μηχανισμούς ανατροφοδότησης και παραπομπής στις προϋπάρχουσες, αλλά και στις νέες γνώσεις.
- v. Τα *επικείμενα*, που έχουν ως στόχο την επεξήγηση σημείων του κειμένου (όπως για παράδειγμα: παράλληλα κείμενα και κείμενα συνδέσεων).
- vi. Τα *παρακείμενα*, τα οποία ορίζονται ως τα μη-γλωσσικά μέρη του εκπαιδευτικού υλικού (φωτογραφίες, εικόνες, γραφήματα κ.ά.).
- vii. Τα *περικείμενα*, δηλαδή υλικά που βρίσκονται διεσπαρμένα στο κείμενο και τα οποία υποστηρίζουν το κυρίως κείμενο (για παράδειγμα: μελέτες περίπτωσης, παραδείγματα, κείμενα αναφοράς κ.ά.).

Τα στοιχεία (ii-vii) της παραπάνω τυπολογίας, αποτελούν ουσιαστικά εκείνα τα στοιχεία που ενσωματώνονται, κατά τη φάση της ανάπτυξης, στο κυρίως *κείμενο* (βλ. σχετικά και: Κουτσούμπα, Γκίτσος, 2003), προκειμένου το εκπαιδευτικό υλικό να λειτουργήσει ως δάσκαλος, «συννομιλώντας» με το σπουδαστή και υποστηρίζοντας την προσπάθειά του να κατανοή-

σει το βασικό περιεχόμενο. Στη συνέχεια της εργασίας θα βασιστούμε σε αυτήν την τυπολογία, αναφερόμενοι στα στοιχεία (ii-vii) με την παραπάνω ορολογία και θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό συνακόλουθα προσδιορίζονται και τα επιμέρους αντικείμενα που περιλαμβάνει το καθένα από τα στοιχεία. Στις περιπτώσεις που αναφερόμαστε στο σύνολο των (ii-vii) θα χρησιμοποιούμε τον όρο *στοιχεία εξΑΕ*, προκειμένου με τον τρόπο αυτό να διαχωρίσουμε το *κείμενο*, δηλαδή το βασικό υλικό, από τα ένθετα στοιχεία που στόχο έχουν την υποστήριξη της μαθησιακής πορείας του σπουδαστή και τη διευκόλυνση της κατανόησης του βασικού κειμένου.

3. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση, αφενός του βαθμού ένταξης των στοιχείων ΕΞΑΕ στο εκπαιδευτικό υλικό του ΕΑΠ και αφετέρου των διαφορών που παρατηρούνται σε σχέση με το επίπεδο σπουδών και τα γνωστικά αντικείμενα. Τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας είναι τα ακόλουθα:

- Υφίσταται «μοντέλο» για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού στο ΕΑΠ και αν αυτό συμβαίνει, ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του;

- Παρατηρούνται διαφορές ως προς το βαθμό ένθεσης των επιμέρους στοιχείων ΕΞΑΕ στο εκπαιδευτικό υλικό και που αυτές εντοπίζονται;

Σημειώνουμε, ότι η εμβέλεια αυτής της εργασίας περιορίζεται αυστηρά στα παραπάνω ερωτήματα, δεν αναφέρεται δηλαδή η εργασία στην αξιολόγηση του υλικού. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε διαφορετική ερευνητική προσέγγιση και στοχοθεσία, αλλά κυρίως, θα απαιτούσε τη χρήση διαφορετικών ερευνητικών μεθόδων και τεχνικών. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν περιλαμβάνεται στους στόχους αυτής της εργασίας η διερεύνηση άλλων παραμέτρων που συνδέονται με την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού, όπως για παράδειγμα του ύφους συγγραφής και της πυκνότητας των πληροφοριών, που αποτελούν και αυτά χαρακτηριστικά του υλικού στην ΕΞΑΕ (πρβλ.: Race, ο.π.; Μπάνου, ο.π.; Λιοναράκης, ο.π.).

Η μέθοδος που επελέγη για την ανάλυση του εκπαιδευτικού υλικού, είναι η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου (Berelson, 1952; Krippendorff, 1980). Οι κατηγορίες ανάλυσης, στις οποίες βασίστηκε η ανάλυση του εκπαιδευτικού υλικού, συμπίπτουν με τα στοιχεία ΕΞΑΕ, που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Ως δείκτης ορίστηκε, σε όλες τις περιπτώσεις, το ποσοστό (%) που καταλαμβάνει κάθε στοιχείο ΕΞΑΕ επί της συνολικής έκτασης του τόμου. Συγκεκριμένα για κάθε εγγραφή που εντοπιζόταν (για παράδειγμα, μια δραστηριότητα ή η διατύπωση του σκοπού μιας ενότητας) γινόταν καταμέτρηση των σειρών που της αντιστοιχούσαν. Στη συνέχεια αθροίζονταν οι σειρές ανά στοιχείο ΕΞΑΕ σε επίπεδο τόμου και υπολογιζόταν το συνολικό ποσοστό (%) της έκτασης που καταλαμβάνει κάθε στοιχείο ΕΞΑΕ σε έναν τόμο (πρόκειται για τους δείκτες που παρουσιάζονται στους πίνακες της επόμενης ενότητας).

Η επιλογή του δείγματος (δηλαδή, των τόμων του εκπαιδευτικού υλικού που αναλύθηκαν) έγινε με τυχαίο τρόπο από το σύνολο των τόμων που είχαν κυκλοφορήσει από το ΕΑΠ κατά την εποχή διεξαγωγής της έρευνας (Σεπτέμβριος 2004). Από τους 461 συνολικά τόμους (Λυκουργιώτης, ο.π.) εξαιρέθηκαν 92 τόμοι που είχαν συγγραφεί σε άλλη γλώσσα (πέραν της ελληνικής), ή που ήταν μετάφραση εκπαιδευτικών υλικών ξένων ιδρυμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από 100 τόμους (ποσοστό 21,69% επί του συνόλου του εκπαιδευτικού υλικού), με ισομερή κατανομή ως προς τα Προγράμματα Σπουδών του Πίνακα 1: πρόκειται για πέντε Προγράμματα προπτυχιακού επιπέδου και πέντε

Προγράμματα μεταπτυχιακού επιπέδου (στη δεύτερη στήλη του Πίνακα 1 παρατίθενται οι συντομογραφίες των Προγραμμάτων Σπουδών στο ΕΑΠ, οι οποίες χρησιμοποιούνται εφεξής και στην παρούσα εργασία).

Πίνακας 1: Προγράμματα Σπουδών για τους τόμους του δείγματος

Πρόγραμμα Σπουδών	Συντομογραφία	Επίπεδο Σπουδών
Διοίκηση Επιχειρήσεων και Οργανισμών	ΔΕΟ	Προπτυχιακό
Διασφάλιση Ποιότητας	ΔΙΠ	Μεταπτυχιακό
Διοίκηση Μονάδων Υγείας	ΔΜΥ	Μεταπτυχιακό
Σπουδές στην Εκπαίδευση	ΕΚΠ	Μεταπτυχιακό
Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό	ΕΠΟ	Προπτυχιακό
Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό	ΕΑΠ	Προπτυχιακό
Πληροφορική	ΠΑΗ	Προπτυχιακό
Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Έργων Υποδομής	ΠΣΕ	Μεταπτυχιακό
Τραπεζική	ΤΡΑ	Μεταπτυχιακό
Σπουδές στις Φυσικές Επιστήμες	ΦΥΕ	Προπτυχιακό

4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στον πίνακα 2 παρατίθενται τα αποτελέσματα που αφορούν στο ποσοστό κάλυψης των επιμέρους στοιχείων ΕΞΑΕ, στους τόμους του εκπαιδευτικού υλικού του δείγματος. Όπως έχουμε αναφέρει στην προηγούμενη ενότητα, σε κάθε Πρόγραμμα Σπουδών παρατίθεται η έκταση (ως ποσοστό % επί της συνολικής έκτασης του τόμου), που αντιστοιχεί σε καθένα στοιχείο ΕΞΑΕ.

Πίνακας 2: Προγράμματα Σπουδών και Στοιχεία εξΑΕ

Πρόγραμμα Σπουδών	Προαίμια	Μεταίμια	Διαίμια	Επιχειρήματα	Παραδείγματα	Περίληψη
Διοίκηση Επιχειρήσεων και Οργανισμών (ΔΕΟ)	4.75	6.92	3.26	0,21	4.92	3.48
Διασφάλιση Ποιότητας (ΔΙΠ)	2.87	8.14	3.90	0,00	6.58	5.56
Διοίκηση Μονάδων Υγείας (ΔΜΥ)	4.47	10.07	4.97	0,59	2.58	4.09
Σπουδές στην Εκπαίδευση (ΕΚΠ)	3.74	5.66	4.15	1,32	2.20	5.17
Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό (ΕΑΠ)	4.12	6.42	3.61	0,17	3.58	3.85
Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό (ΕΠΟ)	4.25	5.18	4.10	0,42	0.28	1.92
Πληροφορική (ΠΑΗ)	3.50	10.55	3.39	0,00	7.14	2.81

Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Έργων Υποδομής (ΠΣΕ)	2.55	6.72	2.60	0,07	6.97	2.17
Τραπεζική (ΤΡΑ)	2.58	5.88	2.83	0,08	3.77	3.35
Σπουδές στις Φυσικές Επιστήμες (ΦΥΕ)	3.91	9.15	3.74	0,00	5.18	4.74
Μέσος όρος	3.76	7.45	3.65	0,29	4.26	3.71

Με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 2 μπορούμε να διατυπώσουμε τις ακόλουθες παρατηρήσεις:

- Υπάρχει ομοιομορφία και ενιαία προσέγγιση ως προς την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού και την ένθεση στοιχείων εξΑΕ σε αυτό, παρά τις παρατηρούμενες διαφορές μεταξύ των επιμέρους Προγραμμάτων Σπουδών. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, στοιχεία εξΑΕ περιλαμβάνονται στους τόμους του εκπαιδευτικού υλικού του δείγματος. Δεν εντοπίστηκε στο δείγμα ούτε ένας τόμος ανεπτυγμένος με τη μορφή συμβατικού υλικού, δεν υπάρχει δηλαδή τόμος εκπαιδευτικού υλικού του δείγματος, που να αποκλίνει ριζικά από τις προδιαγραφές και τις οδηγίες ανάπτυξης του ΕΑΠ.

- Ως προς τα προκείμενα, παρατηρούμε ότι καταλαμβάνουν ένα σημαντικό τμήμα του εκπαιδευτικού υλικού, ενώ δεν παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις στα επιμέρους Προγράμματα Σπουδών.

- Τα μετακείμενα καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα σε σχέση με τα υπόλοιπα στοιχεία ΑΕΕ. Στα Προγράμματα Σπουδών, ΔΜΥ, ΠΛΗ και ΦΥΕ καταλαμβάνουν περίπου το ένα δέκατο της συνολικής έκτασης των εξετασθέντων τόμων, ενώ εντοπίζονται περιπτώσεις άλλων Προγραμμάτων Σπουδών (ΕΚΠ, ΕΠΟ και ΤΡΑ) με σημαντικά μικρότερα ποσοστά κάλυψης. Σημειώνουμε, ότι στην κατηγορία αυτή έχουν ενταχθεί και οι απαντήσεις των ασκήσεων αυτοαξιολόγησης και των δραστηριοτήτων. Περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων, ως προς τις επιμέρους κατηγορίες μετακειμένων, έδειξε ότι οι παρατηρούμενες διαφορές οφείλονται στη διαφορετική έκταση που καταλαμβάνουν στα διάφορα Προγράμματα Σπουδών, οι απαντήσεις στις δραστηριότητες και τις ασκήσεις αυτοαξιολόγησης και όχι σε διαφοροποιήσεις ως προς τα υπόλοιπα στοιχεία των μετακειμένων (για παράδειγμα: ως προς τις συνόψεις ή τους οδηγούς για περαιτέρω μελέτη).

- Σημαντική τάση για ομοιομορφία εμφανίζεται στην περίπτωση των παρακειμένων, τα ποσοστά κάλυψης των οποίων κυμαίνονται στις ίδιες περιοχές τιμών για όλα τα Προγράμματα Σπουδών.

- Στην περίπτωση των επικειμένων, παρά το γεγονός ότι καταλαμβάνουν μικρή έκταση, εντοπίστηκαν στους τόμους του δείγματος Προγράμματα Σπουδών στα οποία απουσιάζουν εντελώς (όπως για παράδειγμα τα ΔΠΠ, ΠΛΗ και ΦΥΕ) ή κινούνται σε οριακά χαμηλά ποσοστά (περιπτώσεις: ΠΣΕ και ΤΡΑ). Γενικευμένη, πάντως, εμφανίζεται η τάση να καταλαμβάνουν μικρή έκταση τα παράλληλα κείμενα σχεδόν σε όλα τα Προγράμματα Σπουδών, πλην του ΕΚΠ.

- Σημαντικές διαφορές εμφανίζονται στα ποσοστά κάλυψης των παρακειμένων: Για παράδειγμα στην περίπτωση των ΕΠΟ, ΔΜΥ και ΕΚΠ οι τιμές του δείκτη κάλυψης κυμαίνονται από 0,28 έως 2,58, ενώ στην περίπτωση των ΠΛΗ, ΠΣΕ, και ΦΥΕ κυμαίνονται από 5,18 έως 7,14: στα τρία αυτά Προγράμματα χρησιμοποιούνται σε σημαντική έκταση μη-γλωσσικά στοιχεία.

• Γενικότερα, παρατηρούνται διαφορές, σε αρκετές περιπτώσεις, μεταξύ εκείνων των Προγραμμάτων Σπουδών, που θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι εντάσσονται στις θετικές επιστήμες σε σχέση με εκείνα των ανθρωπιστικών επιστημών. Στα Προγράμματα Σπουδών των θετικών επιστημών προκύπτει μια τάση εντονότερης χρήσης και ένθεσης στοιχείων από τις κατηγορίες των μετακειμένων (κυρίως εκτενέστερες απαντήσεις σε ασκήσεις αυτοαξιολόγησης) και των παρακειμένων (κυρίως γραφήματα και σχήματα), καθώς επίσης και μια τάση να μην χρησιμοποιούνται στοιχεία που εντάσσονται στα επικείμενα (κυρίως παράλληλα κείμενα).

• Τέλος, δεν παρατηρούνται διαφορές που να μπορούν να ομαδοποιηθούν σε σχέση με το επίπεδο σπουδών (προπτυχιακό ή μεταπτυχιακό).

Τα διακειμένα, δηλαδή, οι ασκήσεις αυτοαξιολόγησης και οι δραστηριότητες που καλούνται να εκτελέσουν οι σπουδαστές, αποτελούν το σημαντικότερο, ίσως, στοιχείο για την ανατροφοδότησή τους σε σχέση με την πορεία των σπουδών τους και το βαθμό στο οποίο έχουν κατανοήσει το κυρίως κείμενο. Με βάση τις οδηγίες ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού του ΕΑΠ (Ματραλής, Κόκκος & Λιοναράκης, ο.π.):

• Οι ασκήσεις αυτοαξιολόγησης ζητούν από το σπουδαστή να εκτελέσει μια μικρής έκτασης εργασία ή άσκηση, που σχετίζεται άμεσα με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της μελέτης του. Οι ασκήσεις αυτής της κατηγορίας συνοδεύονται από απαντήσεις, προκειμένου ο σπουδαστής να είναι σε θέση να συγκρίνει και να ελέγξει αμέσως την εγγύτητα της δικής του προσέγγισης με τη σωστή εκδοχή της. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι ασκήσεις: πολλαπλών επιλογών, αντιστοίχισης, «σωστό - λάθος», συμπλήρωσης κενών, σωστής ακολουθίας.

• Οι δραστηριότητες παρέχουν στους σπουδαστές τη δυνατότητα να εμβαθύνουν σε κάποιο ζήτημα, να εμπλακούν σε μεγαλύτερο βαθμό με το κείμενο, να ανακαλέσουν και να χρησιμοποιήσουν δικές τους προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες. Πρόκειται, δηλαδή, για μηχανισμούς ανατροφοδότησης περισσότερο ανοικτού και διερευνητικού χαρακτήρα σε σχέση με τις ασκήσεις αυτοαξιολόγησης.

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η ανάλυση των δεδομένων στο εσωτερικό της κατηγορίας των διακειμένων, προκειμένου να διερευνηθεί ο βαθμός χρήσης των δραστηριοτήτων και των ασκήσεων αυτοαξιολόγησης, σε σχέση με τα γνωστικά αντικείμενα και τα Προγράμματα Σπουδών.

Πίνακας 3: Προγράμματα Σπουδών και τύπος διακειμένων

Πρόγραμμα Σπουδών	Δραστηριότητες	Ασκήσεις αυτοαξιολόγησης
Διοίκηση Επιχειρήσεων και Οργανισμών (ΔΕΟ)	1,13	2,13
Διασφάλιση Ποιότητας (ΔΠ)	1,14	2,76
Διοίκηση Μονάδων Υγείας (ΔΜΥ)	3,75	1,22
Σπουδές στην Εκπαίδευση (ΕΚΠ)	3,68	0,47
Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό (ΕΑΠ)	2,49	1,12
Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό (ΕΠΟ)	3,33	0,77
Πληροφορική (ΠΛΗ)	1,23'	2,16
Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Έργων Υποδομής (ΠΣΕ)	1,06	1,54
Τραπεζική (ΤΡΑ)	1,56	1,27
Σπουδές στις Φυσικές Επιστήμες (ΦΥΕ)	0,95	2,79
Μέσος όρος	1,96	1,58

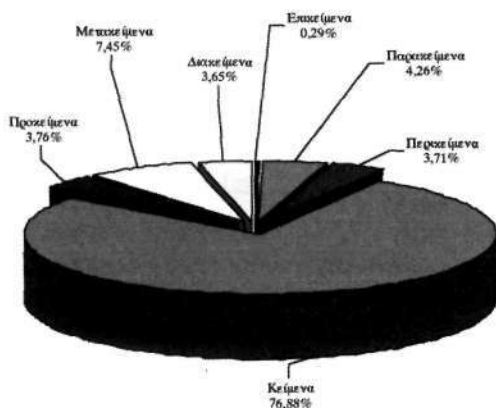
Όπως διαπιστώνουμε, τα χαμηλότερα ποσοστά χρήσης δραστηριοτήτων εντοπίζονται στα Προγράμματα Σπουδών ΦΥΕ, ΠΣΕ, ΔΕΟ, ΔΙΠ και ΠΛΗ. Σε αυτά τα Προγράμματα παρατηρείται σε μεγαλύτερο βαθμό η χρήση περισσότερο «κλειστών» μηχανισμών ανατροφοδότησης, που συνοδεύονται από συγκεκριμένες απαντήσεις και αποτελέσματα. Αντίθετα, η χρήση δραστηριοτήτων εμφανίζεται σε μεγαλύτερη έκταση κυρίως στα Προγράμματα Σπουδών της Εκπαίδευσης και του Πολιτισμού (ωστόσο, υψηλό είναι και το ποσοστό χρήσης δραστηριοτήτων και στο ΔΜΥ).

Πίνακας 4: Προγράμματα Σπουδών και κάλυψη με στοιχεία ΕΞΑΕ

Πρόγραμμα Σπουδών	Στοιχεία ΑΕΞ
Διοίκηση Επιχειρήσεων και Οργανισμών (ΔΕΟ)	23,54
Διασφάλιση Ποιότητας (ΔΙΠ)	27,05
Διοίκηση Μονάδων Υγείας (ΔΜΥ)	26,77
Σπουδές στην Εκπαίδευση (ΕΚΠ)	22,24
Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό (ΕΛΠ)	21,75
Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό (ΕΠΟ)	16,15
Πληροφορική (ΠΛΗ)	27,39
Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Έργων Υποδομής (ΠΣΕ)	21,08
Τραπεζική (ΤΡΑ)	18,49
Σπουδές στις Φυσικές Επιστήμες (ΦΥΕ)	26,72
Μέσος όρος	23,12

Όσον αφορά στο ποσοστό κάλυψης του εκπαιδευτικού υλικού με εκείνα τα στοιχεία που χαρακτηρίσαμε ως στοιχεία εξΑΕ, παρατηρούμε (Πίνακας 4) ότι οι τιμές του δείκτη για τους τόμους του δείγματος κυμαίνονται μεταξύ 16,15 και 27,39. Οι υψηλότερες τιμές παρατηρούνται στις περιπτώσεις των ΠΛΗ, ΔΙΠ, ΔΜΥ και ΦΥΕ και οι χαμηλότερες στα ΠΣΕ, ΤΡΑ και ΕΠΟ. Συνάγεται, επομένως, ότι η χρήση και η ένθεση στοιχείων εξΑΕ παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις ως προς τα επιμέρους Προγράμματα Σπουδών.

Τέλος, το μέσο ποσοστό κάλυψης στο σύνολο των τόμων του δείγματος, παρουσιάζεται στο Γράφημα 1, με ανάλυση ως προς τις επιμέρους κατηγορίες στοιχείων εξΑΕ.

Γράφημα 1: Μέσο ποσοστό κάλυψης στο σύνολο του δείγματος

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τα ευρήματα που παρουσιάστηκαν και τη συζήτηση που προηγήθηκε μπορούμε να διατυπώσουμε τα ακόλουθα γενικά συμπεράσματα, σε σχέση με τα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα:

(α) Ήδη από τα πρώτα έτη λειτουργίας του ΕΑΠ, φαίνεται πως έχει διαμορφωθεί ένα «μοντέλο» ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο και βασίζεται στις οδηγίες συγγραφής που είχαν τεθεί από την αρχική ομάδα στελεχών που σχεδίασε την ανάπτυξη του υλικού. Στο δείγμα της εργασίας δεν εντοπίστηκε ούτε ένας τόμος εκπαιδευτικού υλικού, που να έχει αναπτυχθεί κατά τρόπο «συμβατικό», χωρίς δηλαδή τη χρήση στοιχείων εξΑΕ (και μάλιστα ενταγμένων στις κατηγορίες που παρατέθηκαν). Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι αυτό το μοντέλο για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού, δεν λειτουργεί κατά «προχρυσέιο» τρόπο, δεν έχει, δηλαδή, αναπαραχθεί μηχανιστικά. Με βάση τα δεδομένα που αναλύθηκαν, προκύπτει ότι οι διαφορές ως προς την κάλυψη του εκπαιδευτικού υλικού από στοιχεία εξΑΕ είναι σημαντικές στα επιμέρους Προγράμματα Σπουδών.

(β) Όπως προκύπτει από τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν, παρατηρούνται διαφορές ως προς το βαθμό ένθεσης συγκεκριμένων στοιχείων εξΑΕ, σε Προγράμματα Σπουδών διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων και επιστημονικών περιοχών, ενώ δεν εντοπίζονται διαφορές που να συνδέονται με το επίπεδο σπουδών (προπτυχιακό ή μεταπτυχιακό).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Holmberg, B. (2002). 'Εκπαίδευση εξ Αποστάσεως: Θεωρία και Πράξη', Αθήνα. Εκδόσεις Έλλην.
- Keegan, D. (2001). 'Οι Βασικές Αρχές της Ανοικτής και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης', Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Κουτσούμπα, Μ. και Γκιόσος, Ι. (2003). 'Μια Θεωρητική Προσέγγιση για τον Σχεδιασμό Διδακτικού Υλικού στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση', στο Λιοναράκης, Α. (επιμ.). Πρακτικά του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Αθήνα, Εκδόσεις Προπομπός, σσ. 654-661.
- Λιοναράκης, Α. (2001). 'Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μία ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού', στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, Αθήνα, Εκδόσεις Προπομπός.
- Λικουργιώτης, Α. (επιμ.) (2004). 'Πεπραγμένα της Διοικούσας Επιτροπής του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου για την περίοδο 1995-2004', Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Ματραλής, Χ. Κ., Κόκοτος, Α. και Λιοναράκης, Α. (1997). 'Το Εκπαιδευτικό Υλικό στην Εκπαίδευση από Απόσταση: Σύντομος οδηγός για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη έντυπου υλικού', Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μπάνου, Α. (2001). 'Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Ζητήματα ορολογίας και μεθοδολογίας', στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Αθήνα, Εκδόσεις Προπομπός.
- Berelson, B. (1952). 'Content Analysis in Communication Research', New York, Hafner Press.
- Krippendorff, K. (1980) 'Content analysis: an introduction to its methodology', NewBury Park, Sage.
- Peters, O. (1998). 'Learning and Teaching in distance education: analysis and interpretation from an international perspective', London, Kogan Page.

- Race, P. (1995). 'The Open Learning Handbook: Promoting Quality in Designing and Delivering Flexible Learning (2nd edition)', London, Kogan Page.
- West, R. (1996). 'Concepts of text in distance education', in Motteram, G., Walsh, G. and West R. (eds.) *Proceedings of 2nd Symposium on Distance Education for Language Teachers*. University of Manchester, pp. 62-72.